

Salgınla Mücadelede Bilimsel Yaklaşım: Sosyal Bilimlerin Rolü?

- Rabia Karakaya-Polat

Türkiye’de ilk koronavirüs vakasının açıklanmasının üzerinden bir yıl geçti. 2020 yılında insanlığı saran umutsuzluğun içinde gözler bilime çevrildi. Örneğin, kendisi de fizik doktoralı bir bilim kadını olan Almanya şansölyesi Angela Merkel salgının ilk günlerinden itibaren ülkesinin saygın [bilim](#) kurumlarıyla birlikte çalıştı. 2020 yılının sonlarına doğru gelen aşı haberleri salgının bitmesine dair umutları yeşertti.

Birçok hükümet, politikalarını belirlerken bunları bilimsel verilere dayandırmaya çalıştı. Bir yandan tıp ve genetik alanlarında çalışmalar hızlanırken bir yandan da özellikle salgının seyrini tahmin etmeye yönelik matematiksel modellemeler geliştirildi. Bilimsel verileri görmezden gelen hatta bilim camiasıyla çatışmaya giren ABD eski başkanı Donald Trump gibi politikacılar ise bu tutumlarından dolayı [ağır eleştiriler](#) aldı. ABD şimdiye kadar [en çok ölümün](#) gerçekleştiği ülke olurken bilime olan yaklaşım 2020 ABD başkanlık seçim söylemlerinde önemli bir yer tuttu. Seçim kampanyası sırasında ve seçim zaferinden sonra yaptıkları konuşmalarda Demokrat Parti başkan adayı Joe Biden ve başkan yardımcısı adayı

Kamala Harris birçok kez bilime ve bilimsel yaklaşımın önemine vurgu yaptı. Joe Biden, göreve geldikten sonra açıkladığı salgınla mücadele planını da [‘bilim-temelli’ bir plan](#) olarak tanıttı. Türkiye’de de 10 Ocak 2020’de alanında uzman tıp bilimcilerin katılımıyla Sağlık Bakanlığı Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturuldu.

Şüphesiz genel olarak bilime olan bu inanç ve özelde bilimsel veriye dayalı politika geliştirme çabaları memnuniyet verici. Ancak burada göze çarpan bir eksiklik var. Bilim ve teknolojiye yapılan bu vurguya rağmen sosyal bilimlerin salgınla mücadelede oynayabileceği rol neredeyse görmezden geliniyor. Oysa salgınlar biyolojik oldukları kadar sosyal olgulardır. Koronavirüs salgını bir vakumun içinde değil toplumun içinde vuku buluyor. O toplumu anlamak için sosyal bilimlere ihtiyacımız var. Bireyler, topluluklar, şirketler davranışlarını neden ve nasıl değiştirir; birbirleriyle nasıl iletişim kurar; hangi teşvik ve yaptırımlar hangi koşullarda işe yarar?

Hâlihazırda geliştirilmiş birçok aşı olsa da dünya nüfusunun belli bir kısmının [aşı olmak istemediği](#) biliniyor. Dünya’da yükselişte olan aşı karşıtlığı veya aşı güvensizliğinin nedenleri nelerdir ve bununla nasıl mücadele edilir? İnternetteki bilgi kirliliği ve salgına ilişkin yaygın komplo teorileri arasında gerçek bilgiye ulaşmak ve onu anlamlandırmak gittikçe zorlaşıyor. Pandemi ile olduğu kadar bu [‘infodemi’](#) ile de mücadele edilmesi gerekiyor. Bunun için sosyal psikoloji, iletişim bilimleri, yeni medya çalışmaları bize ihtiyacımız olan araçları sağlayabilir. Örneğin psikolojik deneyler, sosyal medyada yayılmış bazı yanlış bilgilerin sonradan çeşitli teyit uygulamaları ile yanlış olduğu ortaya kalsa bile yanlış bilgiye maruz kalmış kişilerin [düşüncelerini değiştirmenin zor olduğunu gösteriyor](#). University of Cambridge’den bir grup araştırmacının geliştirdiği ‘Go-viral’ oyunu, kullanıcılara covid-19 ile ilgili yaygın yanlış bilgilerin hangi teknik ve motivasyonlarla yayıldığını göstererek onları [infodemiye karşı ‘aşılama’](#) hedefliyor. Dünya Sağlık Örgütü tarafından da desteklenen oyun, kullanıcıların daha sonra gerçekten yanlış bilgiye maruz kaldıklarında hazırlıklı olmalarını ve bu içerikleri görmezden gelmelerini hedefliyor.

2020 yılından beri uygulanan sokağa çıkma yasaklarına kimi ülkelerde geniş katılım olurken bazı ülkelerde ise kuvvetli protestolara şahit olduk. Bazı bireyler

yüksek bir risk algısıyla çok tedbirli bir yaşam sürerken diğerleri virüsü ve salgını hiç ciddiye almadı. O halde insanlar hangi durumlarda yasaklara karşı çıkar, hangi durumlarda uyar? Bireylerin risk algısını belirleyen faktörler nelerdir? Örneğin, davranışsal psikoloji alanında yapılan araştırmalar kurumlara ve insanlara güvenin yüksek olduğu yerlerde risk algısının daha düşük olduğunu ve bunun da [tedbirlere uyumu olumsuz etkileyebileceğini gösteriyor](#).

Dünya bir salgınla ilk kez karşılaşmıyor. Ortaçağ Avrupasını kasıp kavuran kara veba, Gabriel Garcia Marquez'in muhteşem eserinin arka planında hep kendini hissettiren kolera ve tam Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında ortaya çıkıp umutsuzluk dalgaları yayan İspanyol gribinden neler öğrenebiliriz? Salgınların savaşlar bitirip savaşlar başlattığını gösteren tarih disiplini günümüzdeki aşırı milliyetçiliği tartışmalarını anlamlandırmamıza nasıl yardım edebilir?

2013 yılında Gine'de ortaya çıkıp hızla Batı Afrika'ya yayılan Ebola salgınının önüne geçmek sadece tıp bilimleri ile mümkün olmadı. Afrika'da yaşayan toplulukları daha iyi tanımak için kurulan [Ebola Antropoloji Platformu](#) sayesinde özellikle cenaze ritüellerinin salgındaki rolü daha iyi anlaşıldı ve yerel topluluklarla işbirliği halinde alternatif gömme pratikleri geliştirildi. Salgınla mücadelede antropoloji, iktisat ve sosyolojinin bize sunduğu kuram ve yöntemleri kullanarak toplumu daha iyi anlamak ve Ebola salgınında yapıldığı gibi bilimsel, güvene dayalı ve toplum tarafından kabul gören pratikler geliştirmek mümkün olabilir. Örneğin yapılan araştırmalar salgın sırasında karantina ve evde kalma kurallarına uymamanın en önemli sebeplerinin yoksulluk ve uygun olmayan yaşam koşulları (evlerin çok küçük olması, uzaktan çalışmanın mümkün olmadığı işler gibi) olduğunu gösteriyor. Sosyal bilimler perspektifinden bakmak salgının farklı ırk, sınıf, cinsiyet, yaş, engellilik durumlarına göre farklı şekillerde tecrübe edildiğini görmemizi sağlıyor.

Salgınla mücadelede verilen kararlar da sadece ve tamamen tıbbi verilere dayanarak verilemez.

Bilime dayalı siyaset geliştirmek elbette önemli ama bilim siyasetin yerini tutamaz. Salgınla mücadelede verilen kararlar da sadece ve tamamen tıbbi verilere dayanarak verilemez. Bu kararlar her seferinde yeni çatışmalar yaratıyor, toplumsal kesimleri eşitsiz bir şekilde etkiliyor ve öngörülebilir ya da öngörülemez yeni sorunlara yol açıyor. Örneğın, toplumun en kırılgan kesimlerine destek olmadan uygulanan karantina uygulamaları toplumdaki [eşitsizlikleri](#) daha da derinleştiriyor. Öte yandan Amazon gibi şirketler bu dönemde tarihlerinin [en yüksek karlılığına](#) ulaşabiliyor. Virüse karşı bir çok aşı bulunmuş olmasına rağmen şimdiye kadar yapılan aşıların çok az bir kısmı gelişmiş ölkelerin dışında uygulandı. [Zengin ölkelerin kısıtlı aşı arzını büyük ölçüde kendi tekellerine almaları](#), dünyanın geri kalanında salgının uzunca bir süre devam edebileceği riskine işaret ediyor. Çin ve Rusya kendi geliştirdikleri aşıları yoksul ölkelere göndererek oralardaki [nüfuzlarını artırmaya](#) çalışıyor. Salgının ve aşılamanın seyri sadece tıptaki gelişmelerle değil, devletler arasındaki iktidar ilişkileriyle de belirleniyor.

Otoriter devletler salgınla mücadeleyi fırsata çevirip yurttaşlarını daha fazla baskı altına alırken salgına karşı bir 'başarı' hikâyesi yazdıklarını iddia edebiliyor. İşte tam bu noktada siyaset bilimine olan ihtiyacımız ortaya çıkıyor. David Easton'a göre siyaset, değerlerin otoriteye ilişkin dağıtımıdır. Öyleyse pandemi sürecinde bu dağılım nasıl etkileniyor? Söz ettiğimiz sadece materyal değerler değil aynı zamanda özgürlük, hak, adalet gibi değerler. Hangi değerler öne çıkarken hangileri arka plana itiliyor? Sağlık yeni bir güvenlik alanı olarak inşa edilirken özgürlüklerimiz nasıl etkileniyor? Devletlerin olağanüstü koşullarda ellerine geçirdikleri güçleri nasıl daha iyi denetleyebiliriz? Devletler arasındaki iktidar ilişkileri, yükselen milliyetçilik ve popöлизм dalgaları salgının seyrini nasıl etkiliyor? Şüphesiz siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplini bu soruları cevaplayabilmemiz için bize önemli kavramsal araçlar sunuyor. Örneğın karşılaştırmalı siyaset çalışmaları, siyasi kurumlar (başkanlık veya parlamenter sistem), merkez-yerel ilişkisi (federal veya üniter), siyasal rejim (otoriter veya demokratik) ve devlet kapasitesi (sağlık, kamu yönetimi) gibi değerkenlerin salgınla mücadele politikalarına etkisini anlamamızı sağlıyor.

Tekrar vurgulamak gerekirse salgınlar biyolojik oldukları kadar sosyal olgulardır. Bu yüzden salgınla mücadele politikaları belirlenirken var olan kültürel normlar,

iktidar ilişkileri, [toplumsal cinsiyet](#) dinamikleri, eşitsizlik örüntüleri, kaynak dağılımı, risk alma ve karar verme şekilleri göz ardı edilmemeli. Salgına karşı bilimsel bir yaklaşım elbette önemli. Sosyal bilimler bu yaklaşımın vazgeçilmez bir parçası olmalı.

Rabia Karakaya Polat, Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde siyaset bilimi profesörüdür. Son zamanlarda akademik çalışmaları mülteci söylemleri ve yerel seviyede mülteci politikalarına yoğunlaşmaktadır. Security Dialogue, Critical Discourse Studies, Local Government Studies, Parliamentary Affairs gibi pek çok dergide makaleleri yayınlanmıştır.

Bu yazıya atıf için: Rabia Karakaya-Polat, "Salgınla mücadelede bilimsel yaklaşım: Sosyal bilimlerin rolü?", *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 23 Ocak 2021, <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/03/23/salginla-mucadelede-bilimsel-yaklasim-sosyal-bilimlerin-rolu/>

Telif@UIKPanorama. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UIK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları

bağlamaz.